

målen och arbetet med dessa frågor.

Båda dessa rapporter kostar 25:- exkl porto och kan beställas från Föreningen Sveriges Socialchefer, c/o socialförvaltningen, rum 1607, 106 64 Stockholm, tel 08/58 85 04.

Det nya tjänstesamhället

var temat på ett seminarium som föreningen nyligen arrangerade i Stockholm. Seminariet behandlade bla Anders Forsmans bok med titeln *Det nya tjänstesamhället*. Den bok kan beställas för 65:- exkl porto från föreningen.

Föreningen anser att detta är en angelägen bok. Anders Forsman är ekonomisk historiker med den offentliga sektorns utveckling som specialitet. Han har under lång tid medverkat i föreningens ekonomigrupp.

Boken är bla en stridsskrift till försvar för den offentliga sektorn och kvinnornas rätt till förvärvsarbete. Den innehåller även några funderingar kring den alldeles centrala frågan om statsmaktens nödvändiga begränsning.

Att känna igen MBD-barn

BILLE och BRIEDITIS

MDB-barn. Några erfarenheter från Folke Bernadottehemmet.

Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlag 1984

Denna bok på 122 sidor som ingår i serien *Skola i utveckling* vill hjälpa

läsaren att i förskola och skola känna igen barn med lätta perceptuella och motoriska svårigheter. Tyngdpunkten i boken ligger på de pedagogiska aspekterna.

I ett av bokens första kapitel ges en förnämlig introduktion till perceptionsbegreppet. En rik exempel-samling ger läsaren en nyanserad bild av de mångfacetterade problem som kan bli konsekvensen av perceptuella avvikelser. Vid MBD föreligger störningar i den senso-motoriska samordningen och hur dessa i samspel med sociala och emotionella faktorer påverkar personlighets-utvecklingen diskuteras också.

I nästa kapitel följer en kortfattad beskrivning av ett forskningsprojekt man genomfört vid Folke Bernadottehemmet (FBH) i Uppsala. FBH är barnhabiliteringsavdelningen vid barnmedicinska kliniken, Akademiska sjukhuset och tillika en regionshabiliteringsavdelning i Uppsala-Örebro sjukvårdsregion. I projektet har man bla kommit fram till att ett par grundtyper av MBD kan urskiljas men att blandningsformer är ofta förekommande.

I ett av bokens sista kapitel: "Vad kan vi göra i skolan?" får läsaren tillfälle att ta del av författarnas mångåriga erfarenheter av pedagogiskt arbete med MBD-barn. Läraren måste alltid tillsammans med sin elev alltid söka individuella lösningar när, individuella svårigheter med skolarbete och inläring föreligger men visst finns det "fallgropar" som bör kunna undvikas tex efter läsning av denna bok.

I flera bildserier illustreras hur MBD-barnens motoriska avvikelser kan te sig i olika vardagliga situationer och aktiviteter. Att tecknaren har lyckats fånga det essentiella i dessa barns motoriska problem bidrager ytterligare till att öka bokens läsvärde. Den rekommenderas varmt till personer verksamma inom elevvård, barn- och skolhälsovård, barn- och ungdomspsykiatri samt barnmedicin.

Finn Rasmussen

Studiemetodik och grundläggande forskningsmetodik för vårdområdet

BERTIL CARLSSON

Grundläggande forskningsmetodik för vårdvetenskap och beteendevetenskap

Almqvist & Wiksell, Stockholm 1984, 181 s

BO BJELVENHAMMAR

Studiemetodik för vårdinriktade utbildningar

LiberYrkesutbildning, Stockholm 1983, 78 s

Två recensionsböcker kom i min hand. Den ena vill ge kunskaper inom grundläggande forskningsmetodik, den andra är en vägledning i studiemetodik. Båda vänder sig till studerandegrupper i högskolan, med särskild adress till dem som är inriktade mot vårdområdet. Även om de båda böckernas syften inte helt överensstämmer finns det många beröringspunkter beträffande deras innehåll. En gemensam presentation kan vara på sin plats.

Grundläggande forskningsmetodik för vårdvetenskap och beteendevetenskap är författad av Bertil Carlsson, fil dr och universitetslektor i pedagogik vid högskolan i Växjö, där han också är vetenskaplig handledare för forskningsprogrammet Kommunikationsproblem på vårdområdet. Boken har vuxit fram ur hans undervisning i forskningsmetodik och huvuddelen av den ägnas åt de olika stegen i en empirisk undersökning. Inledningsvis ges en översikt över svensk forskningsorganisation och de synsätt som ligger bakom vetenskapligt arbete. I ett avslutande kapitel behandlas undersökningsrapportens utformning. Boken är försedd med en litteraturlista och ett sakregister.

Bertil Carlsson definierar forskning som problemlösning genom ett

kontrollerat och systematiskt kunskapssökande. I den vetenskapsfilosofiska inledningen behandlas framväxten av olika vetenskapsteoretiska synsätt och olika metodiska ansatser såsom den analytiska, den systemteoretiska och den aktörsinriktade. Författaren har dock begränsat sin framställning till att i huvudsak gälla ett analytiskt angreppssätt. Detta är en begränsning som vidlåder många översikter om forskningsmetodik. En förtrogenhet med den analytiska ansatsen är självfallet nödvändig för alla som arbetar med forskning. Men omvårdnadsforskningen söker sig delvis andra vägar och det finns för litet av vägledning för den som utgår från en kvalitativ ansats i sitt arbete. Också kvalitativa studier måste ju följa vissa spelregler för att vara god vetenskap. Var skall omvårdnadsforskaren lära sig dessa?

Forskningsprocessen har indelats i fyra faser: idéfasen, prövningsfasen, tolkningsfasen och rapporteringsfasen. Inledningsvis beskrivs idéfasen, vilken omfattar inventering, analys och precisering av forskningsproblemet, litteraturgenomgång och undersökningsplanering. Ett kapitel ägnas åt forskningsetik. Prövningsfasen inleds med ett kapitel om olika typer av data och metoder för datainsamling. Därefter ägnas ett stort antal sidor åt beskrivande statistik och statistisk inferens. I ett kapitel diskuteras reliabilitet och validitet. Tolkningsfasen motsvaras av ett kapitel om analys och tolkning av data.

Många värdefulla aspekter på forskningsprocessen ges i detta kapitel. Framställningen hade dock vunnit på en starkare anknytning till problem i omvårdnadsforskningen och till litteraturen inom detta område.

På traditionellt sätt skiljer Carls-son på tre nivåer i forskningen: den formulativa, den beskrivande och den förklarande undersökningen. När det gäller omvårdnadsforskningen har sociologerna Dickoff och

James föreslagit en fjärde nivå. De talar om behovet av föreskrivande (eller preskriptiva) undersökningar inom vetenskaper med stark praktisk tillämpning.

I det biografiska avsnittet nämns International Nursing Index (INI), men inte att det ingår i MEDLARS och alltså kan avsökas datamaskinellt. I etikkapitlet nämns Helsingforsdeklarationen, men inte dess komplettering i Tokyo 1975. Dessa dokument är grundläggande för alla övriga forskningsetiska rekommendationer inom vårdområdet och hade gärna kunnat återges till vissa delar, kanske i form av bilaga. Etiska kommittéer nämns också, men ställs inte i relation till omvårdnadsforskningens särskilda problem och behov eller till anslagsbeviljande myndigheters krav på granskning av projektplaner ur etisk synpunkt.

Det framhålls att det finns redan insamlade data att tillgå för forskningen, men det saknas exemplifiering på register och datasammansättningar som är av särskilt intresse för omvårdnadsforskningen.

Enkät- och intervjumetoderna presenteras liksom tekniker för konstruktion av attitydformulär. Här, som på flera andra håll, hade det varit värdefullt med direkta hänvisningar till var man skulle kunna läsa vidare för att fördjupa sina insikter inom området. Problem omkring attitydmätning har tex inte alls behandlats. De mätinstrument av olika slag som börjar produceras inom omvårdnadsforskningen hade kanske varit värda en egen rubrik.

Bokens sista kapitel handlar om rapporteringsfasen. Där ges mycket god vägledning beträffande undersökningsrapportens utformning. Mycket av forskningen publiceras emellertid i form av artiklar i vetenskapliga tidskrifter. När kommer detta att uppmärksammas i våra läroböcker om forskningsmetodik? Det skulle vara värdefullt med en kort beskrivning av de normer som några ledande tidskrifter har för

publiceringen av vetenskapliga artiklar. Framför allt sätter det knappa utrymmet gränser för den enskilda artikelns omfång, vilket medför ett annat skrivsätt än undersökningsrapportens mer voluminösa.

Den andra boken, **Studiemetodik för vårdinriktade utbildningar**, är författad av Bo Bjelvenhammar, fil dr i sociologi med inriktning mot omvårdnadsforskning och med lång erfarenhet som lärare, skoledare och utredare. Boken syftar till att ge hjälp i studiemetodik till dem som börjar studera vid högskola "eller som går på vårdinriktad utbildning". Boken inleds med ett avsnitt om att läsa vid högskola. Därefter behandlas studiemetodik, minnet och "att arbeta på egen hand". Ett avsnitt handlar om att samla data och det följs av tre kapitel om statistik, grundbegrepp i statistiken och tabeller och diagram. Därefter presenteras audiovisuella hjälpmedel och biblioteksfrågor. Ett kort avslutande kapitel handlar om författningar. I boken ingår en förteckning över adresser till för vårdutbildningarna centrala ämbetsverk och nämnder, högskolor och universitet samt en lista över referenslitteratur och ett sakregister.

Bokens titel är väl vald. Det var inte länge sedan man talade om "studieteknik" enbart. Uttrycket studiemetodik ger associationer till ett bredare område, vilket det ju också är. Mycket av det som behandlas i denna framställning borde vara självklarheter för den som har genomgått ett modernt svenskt gymnasium. Bokens värde får kanske främst ses i att den aktualiserar en del problem, som därigenom kan bli föremål för vidare bearbetning inom ramen för introduktionen till högskolestudierna. Anknytningen till de studieproblem som kan möta en vårdstuderande hade kunnat genomföras klarare. Hur är det tex att gå en utbildningslinje, som förutom inlärandet av den kunskap som finns i böcker och kompendier, också förutsätter inlärningsituationer i direkt

kliniskt arbete? På vilket sätt kan studiemetodiken bidra till att den studerande skaffar sig praktiskt användbara kunskaper, lär sig etablera fungerande relationer i vården och ökar sin förmåga till empati?

Att de båda böckerna har många beröringspunkter med varandra kanske inte är så oväntat, då ett systematiskt arbetssätt som går tillbaka på en problemlösningssmodell ligger till grund både för en systematisk studiemetodik och ett vetenskapligt arbetssätt. I undervisningen måste man dock bestämma sig för var olika moment skall tas upp, som tex bibliotekskunskap och litteratursökning, datainsamling och redovisningsformer. I båda framställningarna har oproportionellt mycket utrymme ägnats åt statistik. Risken är att många studerande uppfattar att forskningsmetodik och i viss mån studiemetodik är det samma som att "läsa statistik". Frågan är om inte statistiken borde lyftas ut och ges som ett eget ämne. Den är ju en hjälpvetenskap med tillämpning inom många olika områden och är egentligen inte betjänt av att upprepas i form av korta orienterande presentationer, som aldrig når utöver introduktionsstadiet. Låt de studerande få en grundkurs i statistik så kan de använda studiemetodiken till att lära sig skriva PM, söka litteratur, träna självständigt arbete etc. Och forskningsmetodiken kan omfatta mer filosofi och etik och ge tillfälle åt de studerande att pröva olika datainsamlingsmetoder och att använda de statistikkunskaper som de tidigare har inhämtat! – En liten bagatell: i båda framställningarna har man tagit upp problemet med illustrationer, tabeller och diagram. Men i båda saknas i den egna texten ofta både numreringar och rubriker till de tabeller och diagram som ingår i texten. Men detta är väl snarast ett förbiseende?

Till sist: det produceras mycket litteratur för närvarande som är avsedd för vårdlinjerna vid de kommunala högskolorna. Detta är en ut-

veckling som hälsas med stor tillfredsställelse. Skall undervisningen bli högskolemässig vid vårdhögskolorna krävs det en kvalitativ höjning av läromedlen, vilken bara kan komma till stånd genom konkurrerande produkter. Avsikten med denna recension är inte att vara överdrivet kritisk mot de båda böckerna som har anmälts. Båda försvarar sin plats i den nya utbildningssituationen – men båda kan utvecklas och bli bättre. En förhoppning är att anknytningen till omvårdnadsproblem, omvårdnadsforskning och omvårdnadsteorier blir tydligare med tiden.

Alice Hermansson

Konferensrapporter inom omvårdnad

Konferenser inom ämnet OMVÅRDNAD har på senare år anordnats i olika delar av landet. Vid konferenserna har redovisats såväl praktisk patientomvårdnad som utvecklings- och forskningsarbete i vården. Några av konferenserna har dokumenterats och jag vill här anmäla tre rapporter som finns att tillgå.

Omvårdnad – en konferensrapport (Socialstyrelsen redovisar 1983: 8)

Den 7–8 juni 1982 anordnade socialstyrelsen en idékonferens i omvårdnadsfrågor. Inbjudan hade utsänts till olika myndigheter, centrala organ och olika fackliga organisationer. Omvårdare av alla kategorier var representerade och programmet var därför varierat och innehållsrikt. Intresset för konferensen hade varit mycket stort.

Konferensrapporten utkom våren 1983. Generaldirektör Barbro Westerholm inleder med att understryka omvårdnadsaspektens ökande betydelse i relation till sjukvårdens traditionellt botande roll. Socialstyrelsen

ser det, fortsätter hon, som mycket angeläget att följa, leda och utveckla arbetet inom omvårdnaden. Hon ser konferensen som en start för styrelsens arbete inom området.

Omvårdnad ur patientens synvinkel ger Elsa Bohlin en mycket fin beskrivning av under rubriken "Vi vill vara med i arbetslaget". Elsa Bohlin är bröstcanceropererad och har tillsammans med Christina Skogsberg skrivit boken Patient. Det går att skapa en annan patientroll än den passiva, undergivna, säger Elsa Bohlin och lämnar tre uppmaningar till alla som har att göra med sjukvård och omvårdnad:

- erkänn döden
- sluta ljuga
- släpp aldrig ögonhöjden

Professor Sven-Olof Brattgård betonar i sitt anförande "Omvårdnad och handikapp" vikten av att vi förstår att i omvårdnadssituationen gäller det att mötas som individ mot individ – människa mot människa. Han vill även utvidga den föreslagna definitionen av omvårdnad "att tillgodose vissa grundläggande behov" till "att tillgodose att *individen får möjligheten att tillgodose sina grundläggande behov*".

Sjuksköterskans omvårdnadsarbete inom distrikts-, intensiv- och psykiatrisk vård behandlas av Ann-Sofi Pettersson, Inga-Lill Lennermark och Ulla Josefsson. Barnmorskan och omvårdnadsdoktorn Vivian Wahlberg berättar om barnmorskans roll i omvårdnadsarbetet och sjukgymnaster och arbetsterapeuter representeras av Gertrud Roxendahl och Kristina Törnquist.

Vårdlärare Anna-Lena Näsström tar upp omvårdnad i olika boendeformer och redovisar Z-projektet som är ett samverkansprojekt mellan kommun och landsting kring olika äldreomsorgsfrågor i Jämtland.

Under temat socialt innehåll i sjukvården redogör byrådirektör Ann-Sophi Gadd för sin bok och för filmerna "Att se vad man inte ser" och "Peters rehabilitering". Hennes

bok är ett underlag till socialstyrelsens vårdprogram i ämnet.

Att arbeta psykosocialt behandlas också av professor Töres Theorell med utgångspunkt från några projekt som redovisas. Professor Rolf Zetterström ser på omvårdnad ur pediaterns synvinkel och de äldres situation belyses i två inlägg av överlärare Ulla-Britta Kruuka och utbildningssekreterare Rut Hedvall. Ulla-Britta Kruuka påpekar att det största behovet på långvårdskliniken är att patienten inte förlorar identitet och självkänsla. Rut Hedvalls anförande bygger på Spri rapport 83/81 "Kan vi förebygga psykiska besvär hos de äldre".

Sektionschef Wanja Gavelin, Spri, tar upp nya hälso- och sjukvårdslagen och patientens rätt till information. Omvårdnadsforskning i ett internationellt perspektiv redovisas av Elisabeth Hamrin, dr i med. vet. och Sveriges dåvarande representant i Workgroup of European Nurse Researchers (WENR bildades 1980 på initiativ av ICN). Elisabeth konstaterar att utvecklingen när det gäller forskning inom omvårdnadsområdet går mycket snabbt såväl här i Sverige som internationellt och att Sverige fått en bra skjuts framåt när det gäller utvecklingen av omvårdnadsforskning genom högskolereformen 1977.

Från grupparbeten och paneldebatter redovisas diskussion om begreppet omvårdnad, vad god omvårdnad innebär och möjligheter och hinder för att kunna ge en god omvårdnad.

Den livliga debatten och det stora intresset som visades för konferensen tyder på en vilja att arbeta för en utveckling och förbättring av patientens totala vårdssituation.

Rapport från omvårdnadskonferens i Örebro 5 maj 1983

Rapporten återger föredrag från den årliga omvårdnadskonferensen anordnad av Arbetsgruppen för omvårdnadsforskning i Örebro. Fil dr Katie Eriksson rektor vid Helsing-

fors svenska sjukvårdsinstitut, inleder med att 1982 sannolikt kommer att gå till vårdhistorien som det år då vårdvetenskapens ställning befästes i Norden. Det finns en rad omständigheter, påstår hon, som skett under de senaste åren vilka entydigt stöder denna konklusion. Hon behandlar i fortsättningen vårdvetenskapens natur samt olika vårdaspekter och nivåer i vården. Avslutningsvis hävdar hon att basforskning inom vårdvetenskapen behövs!

Under rubriken omvårdnadsforskning tar Professor Sven-Olof Brattgård institutionen för handikappforskning Göteborg upp forskningsprocessen och ser den i en kontinuerlig spiral som han presenterar.

Han kommenterar också begreppet omvårdnad och vill inte enbart se det som ett verksamhetsbegrepp utan betonar att också ordet kvalitet bör inrymmas. Forskningsinsatserna inom omvårdnadssektorn inriktar sig alltför ofta på utformning och effektivitet hävdar Brattgård och mera sällan på kvalitet.

Professor Harald Ofstad psykologiska institutionen Stockholm har ett anförande om "Demokratiets symboler og vor forakt for svakhet et problem i vor tid".

I ökande grad rangordnar vi människorna som mer eller mindre värdefulla i A-lag och B-lag anser Ofstad. Vår inlärda respekt för demokratiens symboler gör att vi sällan använder sådana uttryck men verkligheten stämmer inte med symbolerna. Under sju punkter påpekar han vad vi bör göra och avslutar med "Det eneste vesen vi kjenner til i universet som kan danne sig et begrep om hva et verdifullt liv skal bestå i og bevisst arbeide for at vi skal kunne leve så nær opp til dette idealet som muelig. Derfor er det ikke urimelig å kreve at vi i handling har respekt for mennesket".

I rapporten redovisas vidare ett trettiotal arbeten inom fem olika teman.

1. Barn och ungdom

2. Åldrandet

3. I dödens närhet — problem för patient, anhöriga och personal

4. Kommunikation inom vårdssystemet

5. Metoder inom omvårdnadsforskning och vårdutveckling

Av förordet framgår att vårdpersonalen visat ett stort intresse för konferensen och att ämnet som behandlat metodfrågor väckt det största intresset.

Rapport från omvårdnadskonferens i Örebro 10 maj 1984

Den femte omvårdnadskonferensen anordnad av Arbetsgruppen för omvårdnadsforskning inleddes av professor Astrid Norberg, Umeå. Astrid Norberg tar i sitt anförande upp omvårdnadsforskningens — eller omvårdnadsvetenskapens — framtid. Omvårdnadsvetenskap som ett ämne är lika mycket en orimlighet som läkarvetenskap som ett odefinierat ämne skulle vara, anser Astrid Norberg. Hon tar vidare upp specialiseringen av omvårdnadsvetenskaperna och knytningen till den kommunala högskolan alternativt till medicinska specialiseringen och hälso- och sjukvården. Oberoende av vilken väg som väljes, ser hon det nödvändigt att inrätta eller omvandla ett stort antal högre tjänster inom omvårdnadsområdet. Hon lämnar även förslag till omdisponering av medel för ändamålet. Den allra viktigaste frågan anser hon vara om förändringarna kommer att leda till att patienten ges en bättre omvårdnad. Det är en rimlig gissning, anser Astrid Norberg, att det blir så, om man utgår ifrån att omvårdnadsarbetet blir bättre utfört om det utföres av personal med goda kunskaper, som är grundade på vetenskap.

Ett femtiotal forsknings- och utvecklingsarbeten redovisas därefter. De indelas i teman enligt nedan

1. Vårdpedagogisk forskning

2. Metoder inom omvårdnadsforskning

3. Forskning och försök i vården
 - a. Information och kommunikation
 - b. Vårdadministration
 - c. Öppen hälso- och sjukvård
 - d. Barn och ungdom
 - d. Vårdforskning och vårdutveckling på kliniken

Omvårdnadsforskningens etik och praktik belyses av professor Gunnar Ström, Uppsala.

Vården är till för människorna och inte tvärt om säger hälsovårdsminister Gertrud Sigurdson när hon tar upp kvalitetsfrågorna i vården. Det måste vara det klara rättesnöret för svensk sjukvård i framtiden. Vardagskunskap om vad människor behöver har inte tidigare stått särskilt högt i kurs i vårt medicinskt och tekniskt orienterade samhälle, säger hon. Detta slöseri måste vi nu komma till rätta med. Det är bra att forskningen börjat ägna sig åt dessa problem och att det finns intresse för att försöka ta itu med förändringsarbetet. "Jag vill säga rakt på sak att vad skall vi ha omvårdnadsforskning till om den inte kan leda till förändringar?" säger hälsovårdsministern.

Mona Kihlgren

Omvårdnad – en konferensrapport. Rapport från Socialstyrelsens omvårdnadskonferens den 2 juni 1982 (Socialstyrelsen redovisar 1983: 8). Rapporten kan köpas i bokhandeln eller mot orderavgift plus porto från Liber distribution, 162 89 Stockholm, tel 08/739 90 00. Pris 25:40 kr

Rapport från omvårdnadskonferens i Örebro den 5 maj 1983, Örebro läns landsting/Högskolan i Örebro. Rapportserien nr 20. Pris 30 kr.

Rapport från omvårdnadskonferens i Örebro den 10 maj 1984, Örebro läns landsting/Högskolan i Örebro. Rapportserien nr 25. Pris 30 kr.

De två senare rapporterna kan rekvireras per tel 019/10 81 24. (Rapporter från tidigare års konferenser 1980, 1981 och 1982 kan även erhållas.)

Våra recensenter

Finn Rasmussen är klinisk amanuens vid socialmedicinska avdelningen, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Alice Hermansson* leg sjuksköterska, filkand och forskningsassistent vid Program för omvårdnadsforskning, Uppsala universitet, *Mona Kihlgren* sjukvårdssekreterare vid Örebro läns landsting.

Böcker till redaktionen

Bättre sjukvård i en kärv ekonomi – från teori till praktik

Svenska sjukhusföreningens höstmöte 1983

Ella Danielsson

Psykiatrisk vård tillbakablick – nuläge – framtid

Liber, Sthlm 1983, 141 sid

Ole Didrik Laerum

Den förunderliga vetenskapen

Studentlitteratur, Lund 1983, 94 sid, 39 kr

Socialstyrelsen redovisar

Från dagcenter till arbete

Socialstyrelsen redovisar 1984: 1, 21 sid

Karlskoga kommun

Project centrum. Öppenvård bland missbrukare i Karlskoga

Karlskoga kommun, slutrapport december 1983, 76 sid

Roy Meadow

Hjälp för sängvätare

LiberFörlag, Helsingborg 1983, 50 kr, 56 sid

Allmänna Barnhuset, P-O Elfstrand (red)

Barn i Skaraborg. En modell för beskrivning av barns hälsa i ett samhällsperspektiv

Allmänna barnhuset, Karlshamn 1984, 135 sid

Sven-Axel Månsson & Annulla Linders

Sexualitet utan ansikte. Könsköparna

Carlsson Bokförlag, Malmö 1984, 180 sid, 85 kr

Jan Seidel

Veien til et bedre liv ... Personlighetsutvikling i humanistisk perspektiv

Universitetsforlaget, Stavanger 1984, 144 sid

Sven-Ola Lindeberg

Aktuell forskning om socialförsäkringen. En inventering

Delegationen för social forskning, Sthlm 1984, 88 sid

Svante Jakobsson

På kant med samhället. Om "löst folks" tillvaro på 1880-talet

Almqvist & Wiksell International, Uppsala 1984, 175 sid

Ulla Pettersson

LVM. En uppföljningsundersökning

Socialtjänstprojektet. Rapport Nr 3. Rapport i socialt arbete 12 – 1984, Socialhögskolan, Sthlm 1984, 108 sid

Brita Åkerman mfl

Vi kan. Vi behövs. Kvinnorna går samman i egna föreningar

Förlaget Akademilitteratur, Göteborg 1983, 216 sid

Nina N.

Balansegang

Universitetsforlaget, Oslo 1984, 126 sid